

- ХРИСТОВА, И. 2004. *Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция*. София: Университетско издателство »Св. Климент Охридски«.
- ХРИСТОВА-ШОМОВА, И. 2006. Два славянски превода на катената на Книга Йов. *Palaeobulgarica* 30/2, 3–26.
- ХРИСТОВА-ШОМОВА, И. 2011. Славянские переводы Книги Иова. Е. Н. Мещерская (отв. ред.). *Священное Писание как фактор языкового и литературного развития. Материалы Международной конференции «Священное Писание как фактор языкового и литературного развития (в ареале авраамических религий)»*. Санкт–Петербург. 30 июня 2009 г. Санкт–Петербург: Издательство »Дмитрий Буланин«, 128–148.
- MATASOVIĆ, R. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MIKLOSICH, F. 1862–1865. *Lexicon palaeoslovenico–graeco–latinum*. Wien: Guilelmus Braumueller.
- RÄSÄNEN, M. 1969. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais–Ugrilainen Seura.
- SJS II = *Slovník jazyka staroslověnského*, II (к – ѿ). Praha 1973: Academia.
- SKOK, P. 1973. *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III. dio (poni² – Ž). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- VAILLANT, A. 1944. Notules. I. Les noms de la queue. *Revue des études slaves* 21, 165–168.
- ZARADIJA KIŠ, A. 1997. *Knjiga o Jobu u hrvatskoglagoljskoj književnosti*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

JOHANNES REINHART

ВЛАДИМИР АЛЕКСЕЈЕВИЧ МОШИН, *Под теретом: аутобиографија*. Превод и коментари: Несиба ПАЛИБРК-СУКИЋ, Београд: Народна библиотека Србије – Панчево: Градска библиотека, 2008., 283 стр.

»Повлачили смо се смирено, без панике, и предвече смо, уз велике губитке, опет дошли до наше пређашње позиције. Од хиљаду људи нашег батаљона, вратило се мање од двеста. Из моје чете 39, од пет официра – једино ја.« (МОШИН 2008: 60). Vladimira Aleksejeviča Mošina obuzelo je te 1915. na rusko-turskom frontu »[о]сећање непосредне близине смрти и потпуне личне зависности од случајности« (n. dj., 61).

Već smo se, osobito danas kada smo bombardirani mnoštvom informa-

cija iz najrazličitijih dijelova svijeta, iz prošlosti i iz izmaštane budućnosti, naviknuli na to da ljudi žive i umiru slučajno. No jesmo li ikada pomislili na to da i filologije, paleografije, filigranologije, kodikologije, bizantologije, slavistike itd. mogu stagnirati (umirati) ili pak cvjetati (živjeti) ni zbog čega drugog nego zbog slučajnosti. Upitno je na kojem bi stupnju razvoja danas bila u prvome redu hrvatska, srpska ili makedonska filologija da se od pet oficira nije vratio – jedino on, Vladimir Aleksejevič Mošin, čovjek koji je s l u č a j n o rođen 1894. g. u Petrogradu, koji 1915. g. s l u č a j n o nije poginuo na rusko-turskom frontu, nego je pak, jednako tako s l u č a j n o , 1987. g. umro u Skoplju – samo s l u č a j n o ne u Zagrebu ili Beogradu.

Rukopis (na ruskom jeziku) prema kojem je priređeno tiskano izdanje autobiografije pronađen je u ostavštini Sergeja Trojickoga. To je vjerojatno jedan od četiriju primjeraka tipkanih na pisačkoj mašini, koje spominje R. V. Bulatova, i sama jedna od osoba kojima je V. Mošin diktirao tekst autobiografije, u radu Основатель югославской палеографической науки В. А. Мошин, *Русская эмиграция в Югославию*, Москва: Индрик, 1996, 183–199. Autobiografija je izdana 2008. godine u Beogradu-Pančevu, ponajviše zaslugom proučavateljice ruske emigracije više bibliotekarke Gradske biblioteke u Pančevu Nesibe Palibrk-Sukić, koja ju je prevela i komentirala uz pomoć nekih bivših Mošinovih suradnika i učenika. Povod ovom izdanju, koje će nesumnjivo biti zanimljivo i mnogim filolozima, bila je 20. godišnjica smrti Vladimira Mošina. Iz drugog pak izvora doznajemo da je smrt spriječila V. M. Zagrebina u objavljivanju i komentiranju ove autobiografije u Rusiji (usp. Н. ПАЛИБРК-СУКИЋ, *Аутобиографија Владимира Мошина. Панчевачко читалиште IV*, бр. 7, 2005, 5–9, dostupno na: http://www.citaliste.com/casopis/pdf/Citaliste_br7.pdf).

Iako neprivlačnih korica s kojih kao da kakvi kafkijanski ljudi u crnom prijete da će nas podvrgnuti osobito tešku duševnomu teretu (doduše, možda se baš za time i išlo?); iako tiskana na jeftinu (recikliranu?) žučkastu papiru, te s reprodukcijama fotografijâ ne baš osobite kvalitete; unatoč tipografskim problemima (osobito u *Библиографију радова В. А. Мошина* na str. 263–283) – riječ je o knjizi za koju treba glasno reći da je bolje da je izašla i ovako nego nikako; a kad se i pročita, stječe se dojam da ni sâm autor, koji je osim znanosti posvetio svoj život i vjeri, zasigurno ne bi tražio više za sebe. Umjesto da detaljno opisujemo knjigu, stavit ćemo naglasak na njezinu vrijednost.

Smatramo da ova autobiografija nikako ne bi smjela izmaknuti pozornosti filologâ, što je, nesumnjivo, više nego opravdan razlog da ih o njezinu postojanju obavijestimo upravo na stranicama ovoga znanstvenoga časopisa, u kojem je Vladimir Mošin – kao prijatelj i suradnik Staroslavenskoga instituta u Zagrebu od samoga njegova utemeljenja – u više navrata objavljivao svoje znanstvene i stručne priloge, među kojima čak sedam izvornih znanstvenih članaka¹ (usp. F. KELLER, *Slovo*. Časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu 1 (1952) – 50 (2000). Bibliographie / Bibliografija. *Slovo* 51, 2001, 1–126). O životu i radu Vladimira Mošina već se pisalo u *Slovu*. Prvi put bilo je to u povodu 75. godine njegova života: Vj. ŠTEFANIĆ, Vladimir Mošin o 75. godini života. *Slovo* 18–19, 1969, 141–154; a drugi put u povodu njegove smrti: A. NAZOR, In memoriam: Vladimir Mošin (9. X. 1894 – 3. II. 1987). *Slovo* 38, 1988, 109–112. Onaj »višak« koji Mošinova autobiografija donosi, zainteresirani će najbolje upoznati ako ovu knjigu sami uzmu u ruke. Historiografi su o njoj već dobili izvještaj u prikazu: M. NAJBAR-AGIČIĆ, Vladimir Aleksejevič Mošin, Pod teretom. Autobiografija, Prevod i komentari Nesiba Palibrk-Sukić, Narodna biblioteka Srbije – Gradska biblioteka Pančevo, Pančevo [!] 2008., 283 str. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 28, Zagreb, 2010, 259–262. Treba spomenuti da je u već navedenom članku N. Palibrk-Sukić detaljno izvijestila o sadržaju rukopisa ove autobiografije.

Autobiografija se sastoji od devet poglavlja: *Породични портрети* (str. 19–32), *Моје детињство* (str. 33–37), *Петербург, гимназија, универзитет* (str. 39–54), *Први светски рат, револуција у Русији* (str. 55–122, naslov poglavlja ne odgovara sadržaju – već na str. 75 počinje opis prvog boravka u Hrvatskoj), *Скопље (1939–1941), фашистичка окупација, поново Београд и ослобођење* (str. 123–142), *Загреб* (str. 143–170), *Београд 1960–1967.* (str. 171–195), *Скопље (1967–1978), Државни архив Македоније, Македонска дипломатика* (str. 197–226), *Незавршени радови и могући планови* (str. 227–235). Tome središnjem dijelu prethodi uvod Andreja TARASJEVA, *Сећања протојереја, академика В. А. Мошина* (str. 7–12), te *Уводне напомене* (str. 13–16) Nesibe PALIBRK-SUKIĆ, a za njim slijede *Фотографије* (str. 237–261) te

¹ Zahvaljujem Anici Vlašić-Anić na nekim bibliografskim podacima za koje nisam znao, kao i na drugim korisnim podacima i prijedlozima.

Библиографија радова В. А. Мошина (str. 263–283).

Mošin se relativno kasno, tek 1930. godine, počeo ozbiljno zanimati znanošću, a do tada se, kako kaže, njome bavio »sebe radi«. Svoje je znanstvene interese usmjerio prema slavenskoj filologiji i pomoćnim povijesnim znanostima tek tri godine nakon dolaska u Arhiv JAZU u Zagrebu – godine 1950. Može se, dakle, pretpostaviti da će našim, ali i ostalim slavenskim filolozima, autobiografija biti najzanimljivija upravo od šestoga poglavlja (*Загреб*). Filigranološka djelatnost koju je Mošin razvio brzo je prerasla granice Hrvatske, ali je nažalost prekinuta njegovim odlaskom iz Arhiva JAZU krajem ožujka 1959. g., kada se rasformirao i njegov filigranološki tim. Unatoč mnogim postignutim uspjesima na tom području, preostaje nam žaljenje što nikada nije dovršen rad na albumu vodenih znakova XV. stoljeća. Iako su nastali nakon njegova odlaska, nevjerojatno je da se neki u svijetu cijenjeni Mošinski albumi vodenih znakova (npr. MOSIN, Vladimir. *Anchor Watermarks. Monumenta Chartae Papyraceae Historiam Illustrantia, Series No. XIII*, Amsterdam: The Paper Productions Society, 1973) danas uopće ne mogu pronaći u našim knjižnicama i arhivima. S obzirom na to da je uveo termin »makedonske recenzije« staroslavenskoga jezika (usp. V. MOŠIN, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije. Dio 2, Reprodukcije*, Zagreb: Historijski institut JAZU, 1952), rad na ćirilnim spomenicima, Mošina je, neočekivano, još jače povezao s makedonskim znanstvenicima, što mu je na kraju i omogućilo da tamo provede posljednje radne godine te postigne velike uspjehe u izdavanju makedonske diplomatike.² Međutim, između Zagreba i Skoplja, veoma uspješan bio je i njegov rad na opisu rukopisa, a posebno na vodenim znakovima, i u *Arheografskom odeljenju* Narodne biblioteke Srbije u Beogradu, u čijem je osnivanju i sâm sudjelovao. Zahvaljujući upravo tomu što je Mošin sve rezultate dotadašnjega rada na vodenim znakovima u Arhivu JAZU prenio u Beograd, beogradski je arheografski odjel postao jasno vidljiv na svjetskoj karti filigranologije, što je zabilježeno i u *Slovu* (A. VLAŠIĆ-ANIĆ, *Археографски прилози 1–5* (1979–1983). *Slovo* 35, 1985, 222–253). U *Arheografskom odeljenju* Narodne biblioteke Srbije održavala se i praktična škola paleografije otvo-

² Usp. npr. Ѓ. ПОП-АТАНАСОВ, Српска дипломатика и македонски дипломатар. У: *Владимир Алексеевич Мошин: животен пат и научно дело*. Скопје: Менора, 2009, 218–223.

renoga tipa, a Mošin je održavao i seminar južnoslavenske paleografije na Filološkom fakultetu, te je pod njegovim mentorstvom stasalo i nekoliko doktora znanosti.

Iz zadnjega se poglavlja *Незавршени радови и могући планови* (str. 227–236) vidi kako je Mošin cijelo vrijeme imao u vidu da se njegov posao treba dovršiti sintezom, tj. pregledom cijele južnoslavenske paleografije. No, najzanimljivije pitanje toga poglavlja jest sudbina *Речника старосрпског језика*, koji se kao lajtmotiv provlači velikim dijelom autobiografije: »...свака речничка јединица-картица требало је да садржи старословенску реч написану правописом српске рецензије XIV века, с одговарајућим полазним старословенским обликом, одговарајућом грчком или латинском речи, преводом на савремени српскохрватски језик са свим нијансама значења, потврђеним цитатима из старе српске писмености ... с упоредним преводом на француски језик у односу на различите терминолошке изразе (богословске, правне и др.) и с кратким објашњењем.« (МОШИН 2008: 179). U taj su rječnik Mošin i njegova supruga Olga, kao i mnogi drugi suradnici, uložili mnogo truda, ali on nikada nije dovršen i izdan, a prema navodima komentatorice, njegova sudbina nije poznata. Sigurno je da bi rješenje toga pitanja bilo veoma važno za slavistiku.

I nekomentirana, ova bi autobiografija bila puna dragocjenih podataka, ali komentari u bilješkama Nesibe Palibrk-Sukić obogaćuju je olakšavajući njezino čitanje. Uz to, nerijetko se popravljaju i pogreške u rukopisu, kao npr. pogrešna imena ili godine. Sada, kada komentari postoje, čitatelji će ih uzimati »zdravo za gotovo«, ali da ih nema, to bi se itekako osjetilo – osobito bi, naime, nedostajao velik trud uložen u identifikaciju osoba u knjizi; napose na podatak da knjiga sadržava cjelovitu Mošinovu bibliografiju, nitko od filologa ne bi trebao ostati ravnodušan.

Osim kataloga likova na osobnoj, intimnoj razini, autobiografija donosi, što je nama ovdje važnije, nepregledan katalog imenovanih osoba koje su s Mošinom bili povezane profesionalno. Mošin je poznao, prijateljeva, surađivao i ostvario korespondenciju s mnogim znanstvenicima koji su u njegovo vrijeme ostvarivali vrhunske dosege u disciplinama kojima su se bavili. Naš dojam da su Mošinski radovi pisani interdisciplinarno utemeljen je na, u njegovim raspravama zamjetnoj, visokoj razini kompetencije u

mnogim granama humanistike. Hrvatskim čitateljima osobito će zanimljivo biti spominjanje hrvatskih znanstvenika, koji se pojavljuju kao protagonisti tada aktualnih zbivanja, ali i kao Mošinovi i/ili međusobni antagonisti! Izvjesno je da neće svima biti jednako drago pročitati pod kakvim je zapravo uvjetima Mošin napustio Zagreb, tj. kako ih on sâm vidi i procjenjuje. Treba svakako spomenuti da još i danas u Zagrebu postoje kutije s njegovom ostavštinom. Možemo se samo nadati da će njihov sadržaj jednom postati dostupan javnosti. Iako se iz ove autobiografije vidi da je iz Zagreba Mošin uzeo sve što mu je trebalo za daljnji rad, ne treba u budućnosti zanemariti mogućnost pronalaska nečega važnoga.

Iz svega je vidljivo da je rad bio ono što ga je činilo čovjekom, a uspjeh u radu bio mu je najveća nagrada – volio je da mu se prizna zasluga, ali ni do jedne nije došao nezasluženo. Zato je i cijela autobiografija, dakako nešto manje u početku, protkana detaljima profesionalnoga života: kao da su sve osobe, uključujući i njegovu životnu družicu, na neki način sudjelovale u njegovu životnom znanstvenom projektu. To živo svjedoči o njegovim organizacijskim sposobnostima: kamo god da je došao, u Zagreb, u Beograd, u Skoplje – njegov je rad urodio vrijednim plodovima, bez kojih danas ne možemo. Iako o tome vjerojatno nije ni razmišljao, Mošin je svojom autobiografijom ostavio i dragocjen povijesni izvor.

Tvrđi se da je jedna od osnovnih razlika između životinja i ljudi upravo u tome da životinje u svojem životnom vijeku mogu ovladati u svakoj generaciji uvijek isključivo istim znanjima i vještinama, dok ljudi sa svakom generacijom nadmašuju prethodnu. S autobiografijom Vladimira Mošina kao da nam je pružena ruka iz prošlosti da se uhvatimo za njegove spoznaje i nadogradimo ih – o čemu posebno svjedoči i zadnje poglavlje – te time postanemo dio njegova znanstvenoga projekta, koji, dakako, već sada nadilazi i njega i nas. Moramo priznati da se danas, osobito u Hrvatskoj, osjeća nedostatak stručnjakâ koji bi poznavali neka od znanja i vještina kojima je Vladimir Aleksejevič Mošin vladao na zavidnoj razini, a ponajprije mislimo na filigranologiju. Hoćemo li uhvatiti njegovu prijateljsku ruku, poziv na suradnju, ovisi isključivo o nama samima. Međutim, hoćemo li stvarno prepustiti sve slučajnosti?

VUK-TADIJA BARBARIĆ